

EVANGÉLIKUS HITTUDOMÁNYI EGYETEM DOKTORI
ISKOLA

VALLÁS- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TANSZÉK

**AZ ISZLÁM KERESZTÉNYSÉGKÉPE
ÉS ENNEK HATÁSA A KÉT VALLÁS VISZONYÁRA**

Doktori értekezés tézisei

SZALAI ANDRÁS

TÉMAVEZETŐ:

DR. HABIL. SZENTPÉTERY PÉTER

EHE VALLÁS- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TANSZÉK

BUDAPEST

2012

1. A KUTATÁS TÁRGYA, OKA, CÉLJA

Disszertációm *tárgya* az iszlámnak általában a vallásokról és konkrétan a kereszténységről alkotott képe, illetve ennek a két vallási közösség viszonyára gyakorolt hatása. Témaválasztásom *oka* vallásszemléleti érdeklődésem, amely a különféle vallások egymásról alkotott képére irányul, és az elmúlt évtizedekben több iszlám országban hullámokban fokozódó keresztényüldözés.

Kutatásom *célja* az iszlám vallásszemléletének és kereszténységképeinek megértése, illetve annak feltárása, hogy végső soron milyen szerepet játszik a jelenlegi keresztényüldözésekben. Vizsgálódásom haszna az egyház számára egy a leegyszerűsített végleteknél realisabb iszlámkép bemutatása lehet, amely segíthet a vallásközi kapcsolatok tudatosabb alakításában.

A keresztény-muszlim kapcsolatoknak ugyanis két, egymástól sajnálatosan elkülönült szintje létezik. Az egyik a *hivatalos, vallásközi, akadémiai* szint, ahol művelt emberek, kulturált körülmények között udvariasan eszmét cserélhetnek, hangsúlyozva a közöset, és kerülve a kritikát. A másik a muszlim *tömegek* közhit-szerű, hagyományos vallásszemlélete, illetve muszlimok és keresztények közötti konfliktusok világszerte sok országban.

Arra a kérdésre keresem a választ, hogy végső soron mi áll a jelenség mögött? Vallás vagy politika? Maga az iszlám vagy csupán egyes interpretációi? *Milyen az iszlám kereszténységképe, és hogyan hat a keresztényekhez való muszlim viszonyulásra?*

2. A KUTATÁS JELENTŐSÉGE

A kereszténység és az iszlám ma a világ két legnagyobb vallási közössége, együtt a világ lakosságának legalább felét teszik ki, ezért viszonyuk alakulásának globális jelentősége van. A keresztény egyházak számára pedig létkérdés, hogy *reálisan* látják-e a különféle muszlim közösségekkel való kapcsolat lehetőségeit.

3. AZ ADATOK

Nemzetközi keresztény statisztikák szerint az egyház világszerte ötven országban él időnkénti vagy állandó korlátozás, elnyomás vagy üldözés alatt. Az ötvenből harmincegy az iszlám vallásjogot valamilyen szinten alkalmazó állam, a többi ateista vagy személyi diktatúra, buddhista vagy hindu nacionalista kormányzat. A hármas kategória szerint a keresztényeket „üldöző” 10 államból 7, a 18 „elnyomó” államból 11, a 32 „korlátozó” államból 13 muszlim.

Amerikai hivatalos kormányzati statisztikák szerint 28 országban folyik „vallási üldözés”. A kiemelten vizsgált 8 ország közül 6 iszlám ország (ahol a keresztények mellett más vallásúak és kisebbségi muszlim irányzatok tagjai is üldözést szenvednek) és 2 ateista (ahol keresztények és más vallásúak mellett muszlimok is üldözést szenvednek). Bármelyik egyházi vagy civil statisztikát nézzük, kifejezetten üldözést a következő országokból jelentenek: Afganisztán, Egyiptom, Eritrea, Észak-Korea, Irak, Irán, Nigéria, Maldív-szigetek, Pakisztán, Szaúd-Arábia, Szomália, Szudán.

A hitük miatt meggyilkolt keresztények számáról nincs pontos adat, de a túlzó és az óvatos becslésekből egyaránt látható, hogy a 21. század elején is világszerte átlagosan évente ezrekről lehet szó. Országra lebontva csak szórványos adatok vannak.

Az iszlámról keresztény hitre *áttérők* sorsa mindig tragikus volt. Ma, ha lelkiismereti döntésük kiderül, általában börtön, egyes országokban azonban kivégzés is várhat rájuk. A menekülők száma a háborúktól, zavargásoktól függően hullámokban tíz- vagy százezrekre nő, így a közel-keleti arab és szír keresztények lélekszáma az utóbbi évtizedekben folyamatosan, az utóbbi években drasztikusan csökkent.

4. ISZLAMOFÓBIA ÉS KERESZTÉNYÜLDÖZÉS – A KÜLÖNBSÉG

Sajnos a nyugaton élő muszlimoknak is van mire panaszkodniuk. Előítéletekkel kell megküzdeniük, sérelmek és jogtalanságok is érik őket, és nem csupán 2001. szeptember 11 óta. Az ún. „iszlamofóbia” jelenségére először az angliai muszlimok bizottságának jelentése (*Runnymede Report* 1997) hívta fel sikeresen a figyelmet.

A bizottság szerint a diszkrimináció „vallási és rasszista” gyökerű, és kiemeli az iszlám „monolit” vagy „zárt” szemléletét, amely nem tükrözi a valóságot. A szakmai konszenzus szerint azonban az iszlamofóbia – az antiszemitizmustól eltérően – inkább *politikai* ideológia.

Jelentős különbség van a muszlim országokban élő keresztények és a nyugaton élő muszlimok helyzete között. Az ellenük fellépőket ugyanis csak kivételesen motiválja a kereszténység más vallásokról szóló tanítása, többnyire nyers nacionalizmus, rasszizmus, xenofóbia vagy szociális előítélet áll a háttérben.

Nyugaton a muszlimok elleni atrocitások – a vandalizmustól a gyilkossáig – ritkák, és köztörvényes bűnnek számítanak. Az előítélet és a munkahelyi vagy iskolai diszkrimináció pedig nem követel naponta emberi életeket. A nyugaton élő muszlimoknak van akadémiai és médiajelenlétük, jogi képviselőjük. Mindez nem kicsinyíti az előítélet vagy diszkrimináció okozta érzelmi sebeket, de a karikatúra és a gyilkosság, a könyvégetés és a bombarobbantás akkor sem egy kategória. Európából és Amerikából *nem* menekülnek a muszlimok.

5. AZ EDDIGI MUSZLIM REAKCIÓK

Ami a *nemzetközi* szintet illeti, az iszlám közösség világszervezetei (OIC stb.) nem foglalkoznak a keresztényüldözéssel. Példaadó kivétel az ammani Royal Aal Al-Bayt Institute kezdeményezése: 2012 májusában az Egyházak Világtanácsának képviselőivel együtt utaztak a nigériai helyzet közös felmérésére.

A demokratikusabb iszlám államok *helyi vallási vezetőitől* olvashatunk elítélő nyilatkozatokat: elhatárolják az iszlámot és a muszlim közösséget a történektől, a tettesek csupán szélsőséges kisebbség, valójában nincs vallási konfliktus, csak jók és gonoszak.

Ahol a keresztény kisebbség elég nagy, az iszlamista terror nemzetközi média figyelmet kap, és a nemzeti egységet veszélyezteti (Nigéria, Egyiptom), onnan érkeznek sajtóhírek *az emberiség spontán és szervezett megnyilvánulásairól* is. Helyi muszlim vezetők életüket kockáztatva is fellépnek a szélsőségesek ellen.

A *nyugaton élő muszlim vezetőket* illeti, sok nyilatkozatot tettek már, bár ez a médiában nem jelenik meg elég erőteljesen. Elítélik az iszlamista terrorizmust, igyekezve szétválasztani az iszlám és az erőszak fogalmát. A keresztényellenes akciók esetében azonnal elítélően nyilatkoznak, kifejezve együttérzésüket.

6. AZ EDDIGI KERESZTÉNY REAKCIÓK

Ami a *nemzetközi* visszhangot illeti, a Vatikán mellett az Egyházak Világtanácsa és a Nemzetközi Evangéliumi Aliansz is újra meg újra nyilatkozik, egyfelől elítélve magukat a támadásokat, másfelől figyelmeztetve az iszlamofóbia fokozódásának lehetőségére. Mindkét világszervezet szükségét érezte annak, hogy külön kiadványban mutassa be az iszlám kereszténységképét.

Ami *az érintett országok keresztény vezetőit* illeti, újra meg újra nemzetközi segítséget kérnek, és közülük is kerülnek ki mártírok. Az atrocitásokat többnyire országuk politikai helyzetén belül értékelik. A politikai helyzetet valóban kihasználják a szélsőséges vallási csoportok, a helyi kormányok pedig a keresztény és más vallási kisebbségeket nem képesek hatékonyan védelmezni.

Ami a *népszerű nyugati polemikus* kiadványokat illeti, a jelenleg meghatározó protestáns írók az erőszakot az iszlám szer-
ves részének tekintik. Vagy Mohamed életének véres eseményeit
kötik össze Mohamed modell-funkciójával, vagy az iszlám vallási
kisebbségekről szóló törvényeire és a dzimmi státuszra vezetnek
vissza minden problémát. Nézetüket látszanak igazolni a hitükért
üldözöttek szenvedéseiről szóló beszámolók is.

Ami a *nyugati akadémiai szintű* reakciókat illeti, a közgon-
dolkodást nagyban meghatározó katolikus és protestáns tudósok
szerint a konfliktusok fő eleme a politikai és a gazdasági érdek-
ellentét. Ami a tagadhatatlan vallási elemet illeti, csupán az iszlám-
ot radikálisan átpolitizáló kisebbségi mozgalmakról, a Koránt
„fundamentalista” módon értelmező lelkiségi irányzatokról van
szó, amelyek az iszlám nevében járatják le az iszlámot.

7. ÉRZÉKENY TERÜLET

Mivel kutatásom *érzékeny területet* érint, a politikai korrektség el-
várásainak a szükséges mértékben engedve megjegyzem, hogy a
témához a következő tények és elvek tudatában közelítek:

- világszerte nem csak keresztények szenvednek vallási üldö-
zést, helyenként más vallásúak, így muszlimok is,
- nem csak az iszlám, hanem szinte minden más vallás, így a
kereszténység történetében is előfordult a más vallásúak
iránti türelmetlenség vagy agresszió,

- vallási konfliktusokban nem csak vallási különbségek, hanem politikai történések, etnikai feszültségek és gazdasági érdekek is szerepet játszanak,
- bármely vallást döntően az alapító legfontosabb eszméi, és nem követői legrosszabb tettei alapján kell értékelni,
- különbség van aközött, hogy egy vallás hívei azért követnek el bűnt más vallásúak ellen, mert követik a saját vallásuk előírásait, vagy mert nem követik,
- a vallási exkluzivizmus képes megmaradni elvi szinten, nem szükségszerűen jár együtt a más vallásúakkal szembeni erőszakos megnyilvánulással.

8. A KUTATÁS VÁLLALT EGYOLDALÚSÁGA

A két vallás viszonyaért mindkét oldal felelős, mégis okkal fókuszálok az egyik oldal, az iszlám vallásszemléletére. A *kétoldalú* vizsgálat meghaladná az értekezés kereteit; választanom kellett, és választásomat az aktuális események határozták meg. Számomra eleve inkább az iszlám vallásszemlélete jelenti a kutatni való újdonságot: erről eddig kevés információ volt elérhető. A muszlimok gondolkodásmódjának megértése nélkül pedig a keresztények iszlámképét sem tudnám megfelelően értékelni, tehát a másik oldal megértésével kell kezdenem. Céлом nem is az összehasonlítás vagy a történelmi igazságtétel, hanem elsősorban *a megértés*: az álláspontok tisztázása, kialakulásuk és változásuk követése.

9. A DISSZERTÁCIÓ FELÉPÍTÉSE

Disszertációm a tézis megfogalmazása (1. fejezet), az átírási, utalási és rövidítési rendszer ismertetése (2. fejezet) és a módszertani bevezető (3. fejezet) után négy nagy részre oszlik:

Először is, a szunnita iszlám főbb tanait és irányzatait mutatom be, majd az iszlám szentírását, prófétáját és istenképét ismertetem (4. fejezet), mert ez határozza meg az iszlám Bibliához, Jézushoz és Szentháromsághoz való viszonyulását. Ezután összefoglalom Mohamed mekkai és medinai korszakának kijelentéseit a keresztényekről, kiemelve nézetei változását, és nyomon követve lehetséges forrásait (5. fejezet). Végül a keresztény hit legfontosabb elemeiről (Biblia, Jézus Krisztus, Szentháromság) szóló koráni szövegeket elemzem a Koránról, Mohamedről, Allahról, és a Mohamed lehetséges forrásairól szóló fejezetek tükrében (6. fejezet).

Másodszor, az iszlám vallásszemléletének kardinális pontjait összegzem először is önértelmezésének legfontosabb pontjait bemutatva, majd ennek fényében a vallások osztályozását és a kereszténység besorolását vizsgálom, végül külön elemzem a vallási tolerancia fogalmát, és bizonyos koráni szövegek hivatkozási alapként való alkalmazhatóságát (7. fejezet).

Harmadszor, igyekszem feltárni mindennek a gyakorlati hatását az iszlám területen élő keresztények, illetve az iszlámról áttérő keresztények jogi helyzetére és sorsára vonatkozóan; ezzel kapcsolatban elemzem az iszlám szervezetek által az elmúlt évtizedekben

megfogalmazott emberjogi nyilatkozatokat is, különös tekintettel a vallásváltoztatás jogának kérdésére (8. fejezet).

Negyedszer, röviden áttekintem a keresztény-muszlim viszony és vallásközi dialógus történetét, különös tekintettel a két vallás egymásról alkotott képének jelentős alakítóira (9. fejezet); végül a közelmúltban kiadott, történelmi jelentőségű muszlim vallásközi nyílt levél („Egyezkedő szó”) háttérét vizsgálom meg (10. fejezet).

10. A TÉZIS

Igaz, hogy a vallási különbségeket sokszor csak felhasználják nem-vallási célokra – de *azért* használják fel őket, mert könnyen fel lehet őket használni. A jelenséget tehát a következőképpen látom:

- (1) egyes muszlim többségű államokban,
- (2) bizonyos társadalmi krízishelyzetekben,
- (3) bizonyos vallási szövegeket idéző szónoklatok hatására
- (4) egyszerű muszlimok egyszerű keresztény szomszédjaik ellen fordíthatók.

Ezzel együtt *nem* tudom elfogadni azt az elképzelést, hogy a keresztényüldözés

- (1) bármely iszlám országban kitörhet,
- (2) bármikor kitörhet,
- (3) oka kizárólag az iszlám mint vallás, vagy kizárólag iszlámon kívül álló dolgok,
- (4) kizárólag marginális és terrorista szervezetek műve.

Egy krízishelyzetben levő iszlám ország népességének bizonyos rétegeire nyilvánvalóan nem a nyugaton élő, művelt muszlim vallástudósok hatnak jobban, hanem a radikális hitéleti és vallásjogi irányzatok helyi szónokai, akik – akár elsősorban etnikai, gazdasági vagy politikai problémáról van szó – *a vallás* védelmére tüzelik hallgatóságukat. Tehetik is, mert az iszlámban a vallás nem válik el a társadalmi élet többi területétől, mindent lehetséges és szükséges is vallási szempontból értékelni. A Koránban és a prófétai hagyományban pedig könnyű hatásosan idézhető zsidó- és keresztényellenes szövegeket találni. Az etnikai, gazdasági és politikai konfliktus tehát mindig csak olaj arra a tűzre, amelyet *még a 7. században* gyújtottak meg.

Mint minden vallás, az iszlám is *saját vallásmodellje alapján* viszonyul más vallásokhoz, így a kereszténységhez és a nyugati kultúrához is, ezért hajlik arra, hogy *azonosítsa* a kettőt, és ezért szenvedik meg az iszlám területén élő keresztények, ha „az iszlám világ” és „a keresztény nyugat” (vagy egy kereszténynek tartott érdekcsoport) konfliktusba kerül.

- 1) A muszlim keresztény-ellenesség gyökere *potenciálisan*
  - a) a Korán *általános vallásszemlélete*, amely a népeket vallási közösségként szemléli, a történelem szereplőinek a vallásokat tekinti, ugyanakkor a korábbi kinyilatkoztatásra épülő vallásokat negatívan értékeli („felülírja” őket), az iszlámnak pedig exkluzív önértékelést („a”

vallás, az „eredeti” és „végleges” kinyilatkoztatás), totális rendszert (civilizáció) és küldetést ad („erőfeszítés” a vallások feletti végső győzelemig);

- b) az iszlám *saját vallásmodellje* (vallás és politika szétválaszthatatlansága), amely alapján a kereszténységhez és a nyugati kultúrához viszonyul (ill. bármely valláshoz és kultúrához), és amiért a kettőt hajlamos *azonosítani*;
- c) a Koránnak a kereszténységről alkotott, *általánosan negatívnak* tekinthető képe (a „társítás” vádja), és a kereszténységről szóló koráni szövegek *uralkodó* értelmezési hagyománya (pl. az Írások „megváltoztatása”)

2) A muszlim keresztény-ellenesség *aktivizálódásának* lehetséges kiváltó oka

- a) „az iszlám világ” *konfliktusa* „a nyugati világgal” (akármelyik fél a kezdeményező), vagy helyi szinten bármilyen etnikai, gazdasági, politikai érdekközösséggel, amelynek a tagjai keresztények, vagy annak tűnnek;
- b) a Korán és a prófétai hagyomány bizonyos szövegeinek hagyományosan *könnyű felhasználósága* a helyi keresztények elleni fanatizálásra (társadalmi krízishelyzetekben általános emberi módszer egy kisebbségből „ellenséget” kreálni, és nyelvi, nemzetiségi vagy vallási identitása alapján stigmatizálni; iszlám-specifikusnak tehát csak az agresszió legitimációja tekinthető: a ke-

resztények vallásjogi státusza és annak okai (Mohamed teológiai vádjai és az ő egykori katonai behódolásuk).

- 3) A keresztények ellen bizonyos vádakot megfogalmazó koráni szövegek értelmezése elvben megváltozhat a muszlim köztudatban, de az iszlám vallásszemlélete nem változhat, *az az iszlám identitás része.*
  - a) az iszlám kezdettől a zsidó-keresztény kinyilatkoztatási hagyományon belül helyezte el önmagát, annak folytatásaként és lezárásaként, de a zsidósággal és a kereszténységgel *szemben* határozta meg önmagát;
  - b) a más vallásokkal szembeni muszlim identitást meghatározó szavakat pedig a muszlimok nem Mohamed, hanem *Isten* szavának tekintik.

11. A KUTATÁS EREDMÉNYEI

Bár az iszlám inspirációtana miatt elutasítja, hogy a Koránban emberi elem is lenne, ha a Koránt Mohamed személyes vallásosságának dokumentumaként kezeljük, magyarázatot lelhetünk a Korán kereszténységképeinek sajátosságaira. Mohamed csak másodkézből való, hiányos, több szűrőn átment forrásokból merített, ezért

- a keresztény hit és hitélet legtöbb elemét nem is említi,
- keresztény tanításokat ostorozó kijelentéseinek egy részében *a keresztény teológia nem ismer magára,*

- kinyilatkoztatásként közöl a keresztény népi vallásosság világából átvett, akkoriban közismert *apokrif* legendákat,
- és Krisztus után hat évszázaddal *az apostoli és patrisztikus hagyományt* „Jézus igaz történetével” akarja korrigálni.

Mohamed nem állította, hogy maga Allah ad neki kinyilatkoztatást, de meggyőződése volt, hogy az Allah által „leküldött” „sugallatokat” Gábriel arkangyal diktálja le neki, és hogy ezek Allah mindenkori, *ismétlődő* teológiai üzenetét tartalmazzák. Ezért valahányszor kiderült, hogy a Tanakh és az Újszövetség ellentmond az ő tanításának, azt látta bizonyítva, hogy *e szövegeket megváltoztatták*.

Bár a Korán a zsidóságot és a kereszténységet is „könyves népnek” nevezi, ez nem azt jelenti, hogy a Tanakh és az Újszövetség hiteles lenne, hanem csak azt, hogy – Mohamedhez hasonlóan – Mózesnek és Jézusnak is adatott könyv. Mohamedre és a Koránra, így az iszlámra is *azért van szükség*, mert a korábbi prófétáknak adatott eredeti kinyilatkoztatások eltorzultak, elvesztek.

Az iszlámot, a kereszténységet és a zsidó vallást az ún. „ábrahámi vallások” gyűjtőfogalma alá szokták besorolni. Ábrahám *funkciója* azonban e vallásokban eltér. A zsidóknak ő a vér szerinti ős, akivel Isten szövetséget kötött, a keresztényeknek az Istenben bízó ember archetípusa, a Koránban pedig a kinyilatkoztatás nélkül is „természetes egyistenhit”-re jutó *haníf* példája. *Kizárólag* az iszlám nevezi magát „Ábrahám vallásának”, ezen *kizárólag* a *haníf* ideált érti, és *kizárólag* önmagát tartja „Ábrahám vallásának”.

Ami az iszlámnak a Bibliáról, Jézus Krisztusról és a Szentháromságról alkotott képét illeti, ezt alapjaiban meghatározza Mohamed személyének funkciója („Allah és küldötte”), a Koránról és a sugalmazásról szóló felfogása, illetve Allahról alkotott képe (abszolút monoteizmus és transzcendencia). Bár a Koránban olvasható „Három” Allah, Jézus és Mária, az iszlám számára a valóban keresztény tanítás, így a Jézus istenfiúságáról és az Atya, Fiú és Szentlélek Egy Istenről szóló hitvallás is kimeríti az Allah mellé „társítás” (*sirk*) megbocsáthatatlan bűnét.

Összefoglalva, az iszlám vallásszemléletének és kereszténységképezésének *potenciális jelentősége van* abban, hogy muszlimok bizonyos társadalmi krízishelyzetekben keresztény embertársaik ellen fordíthatók. Ez azonban csak részben iszlám-specifikus, valójában egyetemes emberi jelenség:

- társadalmi krízishelyzetek mindig voltak, és lesznek,
- az egzisztenciális problémákkal küszködő ember igyekszik olyan ellenséget kreálni, amelyiken le tudja vezetni a feszültségét,
- a cél érdekében *bármilyen* kisebbségből képes ellenséget kreálni, és nyelvi, nemzeti vagy vallási identitása alapján stigmatizálni,
- a *választást* a helyi történelem, kultúra és vallási hagyomány határozza meg.

A „keresztény” Európában a „Krisztus-gyilkos” zsidóságból lehe-
tett ellenséget kreálni, és a legitimáció érdekében az Újszövetség
egyes mondatait idézni. Iszlám területen viszont – a kisebbségi
muszlim irányzatok mellett – az „Allah haragjától sújtott” zsidók-
ból és a „tévelygő” keresztényekből lehet(ett) ellenséget kreálni, a
legitimáció érdekében pedig a Koránt és hadiszokat idézni.

Fontos különbségnek látom azonban, hogy míg a „keresz-
tény zsidóellenesség” alapja az Újszövetség félremagyarázása, az
iszlám zsidó- és keresztényellenessége nem csupán a Korán és a
hadiszok félreértelmezéséből fakad. *Az iszlám ugyanis – mint már
említettem – a zsidósággal és a kereszténységgel szemben definiál-
ta önmagát, és róluk alkotott negatív összképen alapul a legitimá-
ciója.* Ha a Tanakh és az Újszövetség nem lett meghamisítva, ha
ma is lehetne Mózes vagy Jézus követőjeként élni, mi szükség
lenne Mohamedre, a Koránra és az iszlámra?

12. KIHÍVÁSOK, KÉRDÉSEK

Ha a két *vallási rendszer* viszonyán nem is lehet változtatni, a két
vallás *híveinek* viszonyán lehetne. Az eszmei *háttér* a békés együtt-
élés hétköznapjaitól és a hivatalos nyilatkozatoktól függetlenül
mindig is ott lesz, társadalmi krízis esetén pedig *előtérbe* kerülhet.
Az igazi kérdés ezért mindig is az volt, és ma is az: mit kezd vele a
muszlim egyén és társadalom? És mit tehetünk mi keresztények az
iszlám kereszténységképének változásáért?

Úgy látom, hogy a két vallási közösség viszonyát ma is az ismerethiányból és kettős mércéből fakadó negatív klisék határozzák meg. Az ezeken való túllépéshez a másik megérteni akarására és a saját sémák újragondolására van szükség, ami azonban nem megy megfelelő motiváció nélkül. Jelenleg a keresztény oldal motiváltabb, hiszen a nyugatiak a kultúrájukat, az iszlám országokban élők pedig az életüket érzik veszélyben. A muszlimok közül a nyugaton élők talán motiváltabbak, de kérdés, hogy van-e elég lehetőségük és belső igényük a változtatáshoz.

A keresztény ugyanis *semmit sem talál saját szentírásában* az iszlámról. Ezért rászorul az egyházi, akadémiai és muszlim kiadványokra, azaz eltérő emberi vélemények megismerésére és mérlegelésére. Az átlag nyugati hívő először valószínűleg egyházi kiadványt keres, ennek híján akadémiai ismeretterjesztőt, és kevesen muszlim műveket is kezükbe vesznek.

A muszlim azonban *a saját szentírásában is* olvashat a kereszténységről, ezt az ismeretet pedig elegendőnek és igaznak véli. Ezért eleve nem érzi szükségét a további tanulmányoknak – ahogy kihívás híján az átlagos keresztény is elegendőnek véli, amit az Újszövetségben talál az izraelita vallásról. Ha a muszlim mégis többet akar tudni, akkor inkább a konzervatív muszlim hitéleti kiadványokat választja, nem az akadémiai műveket, és semmi esetre sem egyházi kiadványokat. (Megjegyzendő: a két vallási közösség eleve kevés kiadványt írt önmagáról a másik tagjainak.)

Ami tehát a belső igényt illeti, míg az iszlám hittudomány-
nak *egyáltalán nem érdeke*, hogy a kereszténységről alkotott ha-
gyományos kép pozitív irányba változzon, a keresztény egyháznak
és teológiának *elemi érdeke* az iszlám mélyebb megértése, és
lehetőség szerint a muszlimok kereszténységről alkotott képének
megváltoztatása, vagy legalább árnyalása. E feladathoz azonban
csak a megélt hit és a tárgyilagos ismeretterjesztés eszközével,
illetve az élő és ható Krisztus reménységében lehet hozzáfogni.

Az iszlám ma vallja, hogy *az iszlámra hívásban* a kényszer-
nek nem lehet szerepe. A már muszlimokat azonban, akik például
keresztény hitre térnének át, ma is fizikai fenyegetéssel tartja az
iszlám házában. A *vallásváltoztatás jogát* bizonyos koráni versek
hagyományos értelmezésére (valójában inkább hadíszokra) hivat-
kozva a mai muszlim emberjogi nyilatkozatok is tagadják. Muszli-
mok és keresztények tehát ma nem értik ugyanazt a vallásszabad-
ság fogalmán.

Arra gondolva, hogy bizonyos fokú társadalmi krízisek
esetén szinte automatikus a vallási vagy más kisebbségek margina-
lizálása, stigmatizálása és üldözése, felmerül a kérdés, hogy *mit*
lehetne elérni az iszlám kereszténységképének árnyalásával? Nem
mindegy, hogy tényleg a hite miatt, vagy valójában etnikai, gazda-
sági és politikai feszültségek miatt üldözik az embert? Úgy látom,
hogy két okból sem mindegy.

Először is, csak az Istenre (vagy Isten nem léte) való hivatkozás képes a lelkiismeretről teljesen letépni az emberiség béklyóit. A *vallási legitimáció* felülmúlja a nemzeti érzéseket és a gazdasági-politikai érdekeket: a teljesen megnyugtató lelkiismeret ugyanis minden embertelenségre rávehető – erre pedig szinte minden vallási hagyományban látunk példát. Ennek azonban talán a fordítottja is igaz: a vallási legitimáció kollektív kerülése vagy elutasítása fenntarthatja a társadalmi diskurzust, a valódi problémákra való fókuszálást, megelőzheti vagy mérsékelheti a konfliktust.

Másodszor, a helyi keresztények számára mindig komoly etikai kérdés, hogy *Krisztusért* üldözik őket, vagy „csak” nemzetiségük vagy javaik miatt? Mártírok, akiknek nem szabad védekezniük, mert az Úr áll bosszút értük, vagy védekezhetnek, mert csak az önzés áldozatai, és ha más vallásuk lenne, akkor is így bánnának velük? A napjainkban üldözött egyiptomi, nigériai vagy iraki hívők számára ezek olyan kérdések, amelyek konkrét választ követelnek – dolgozatomon azonban túlmutatnak.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Először is azoknak kell köszönetet mondanom, akik doktori tanulmányaim anyagi háttérét biztosították, és akik nélkül azt sem elkezdni, sem befejezni nem tudtam volna.

Ami a hazai szakmai segítséget illeti, köszönet illeti Simon Róbert Korán-fordítót, aki még vallástudományi tanulmányaim alatt felkeltette bennem a téma iránti érdeklődést. A PhD-szintű kutatásban az EHE tanszékvezetőjének, témavezetőmnek, dr. Szentpétery Péternek kell köszönetet mondanom szakmai segítségért és lelkes bátorításáért, dr. Jutta Hausmannak és dr. Csepregi Zoltánnak pedig a módszertani tanácsokért.

Köszönettel tartozom a hazai muszlim tanítóknak is, akik voltak olyan kedvesek, és válaszoltak kérdéseimre (Magyarországi Muszlimok Egyháza: Sulok Zoltán Szabolcs, elnök; Magyar Iszlám Közösség: Tóth István, alelnök).

Végül, külön köszönet illeti drága feleségemet, aki két kisgyermek és saját tanulmányai mellett is biztosítani tudta számomra a szükséges időt.

KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK

- Szentpétery Péter – Szalai András: „Világetosz, párbeszéd, egyezkedő szó – Széles távlatok és szűk korlátok”, *Vallástudományi Szemle*, 2012/2 (9-25. oldal)
- Szalai András: „A Biblia és a Korán”, *Élő Víz*, 2010/2 (6-9. oldal)